

Badia i Margarit va ser un gran estudiós de les 'Regles d'esquivar vocables' ARXIU

Una història entranyable

Allarg de la història de la llengua catalana, la *essa* i la *ics* han viscut grans moments. Potser l'episodi més rellevant és quan els catalans escrivíem i dèiem amb *essa* inicial paraules que avui s'escruien amb *ics* inicial (i que, per tant, ja no diem amb *essa*).

Es deia *salma* (i també *sauma* i *sagma*) i els diccionaris actuals recullen *xalma*, "coixí a tall de bast sobre l'esquena d'un animal". Es deia *serpeller* i els diccionaris d'avui entren *xarpellera*, "teixit groller de cànem [...] emprat per embolicar coses que han de ser transportades". Es deia *serigot* (i també *sirigot*, *sorigot*) i el DIEC2 entra *xerigot*, "líquid aquós obtingut com a subproducte en l'elaboració de diversos lactis (formatge, mantega...)". I també es deia *seringa* (i *siringa* o *siringua*), i el diccionari normatiu entra *xeringa*, "instrument per introduir o extreure substàncies líquides de l'organisme, que consisteix amb un tub [...] amb una agulla acoblada", amb *ics*, tal com la diem. En les famoses *Regles d'esquivar vocables* o *altres mots*

L'apunt

Badia i Margarit, mort el passat 16 de novembre, va ser un gran estudiós de les *Regles d'esquivar vocables*. Sobre la pronunciació de la *essa* com una *ics*, Badia ja va veure que l'autor de les *Regles* hi estava "obsessionat" perquè censurava sempre la pronunciació de la *ics*.

grossers o *pagesívols*, del segle XV, que és el primer tractat de barbarismes de la llengua catalana, els autors Jeroni Pau i Bernat Fenollar ja advertien de no dir *xerigot* sinó *serigot*. Així mateix, la regla 109 era molt clara: no digueu *xiringua* per dir *siringua*. La paraula correcta anava amb *essa*.

Malgrat tot, com que la *essa* i la *ics* han viscut juntes molts anys, la prescripció lèxica entra *xinyell*, "corda prima d'espant emprada en diferents ormejos de pesca", amb *ics*, al costat de *cinyell*, "cinta, cordó, corretja... que serveix per cenyir", amb una *ce* que sona com una *essa* sorda. Així mateix *siular*, *siulada*, *siuladissa*, al costat de *xiular*, *xiulada*, *xiuladissa*. La norma permet la convivència de les dues formes mentre la llengua estàndard en promou només la més habitual.

El més curiós, però, afecta el numeral *seixanta*, escrit amb *essa*. Fa anys que l'estàndard oral s'esforça a fer-nos dir *seixanta*, però bé que sovint se'ns escapi *xeixanta*. El pes de la forma escrita (estàndard) no desbanca la vitalitat de la forma oral (no estàndard). *

A

Al llarg de la història de la llengua catalana, la *essa* i la *ics* han viscut grans moments

MOTACIONS MÀRIUS SERRA

A primers d'octubre vaig fer-me ressò d'un estri que tots associem a l'aprenentatge de l'escriptura, quan començàvem a perfilar les lletres de l'alfabet i emplenàvem els quaderns de cal·ligrafia. Amb llapis. I quan la punta començava a gastar-se, ens aixecàvem amb aquest estri a la mà i buscàvem la paperera que hi havia en un racó de l'aula. Allò que ara en diuen el racó de pensar. Jo d'aquell estri en deia *maquineta* (o *maqui*, sense sospitar qui eren els maquis). Però a finals de setembre, a Artés, vaig descobrir que en deien *rascador*. Com que em sonava haver sentit altres variants, vaig revisar

Puntax?

els apunts d'altres viles visitades en els últims cinc anys d'exercici dialectològic al *Divendres* de TV3, i en vaig rescatar quatre més, tots formats amb una derivació verbal prou transparent: *trencapunxes* (Súria), *escurça* (l'Escala), *trepador* (Solivella) i *trempa* o *trepallapis* (Roda de Ter). Aquell article de fa dos mesos va servir per esmolar la memòria d'alguns lectors d'El Punt Avui, de manera que va seguir un cert degoteig de noves de-

nominacions per a la meua *maquineta*. En destaco dues de similars i m'aturo en la tercera. Les dues consemblants són dir-ne el *refila* (Monistrol de Calders) o el *refinador* (Sant Just Desvern). Refilar, entre altres sentits més musicals, vol dir "fer acabar en punta" i refinar "fer més delicat, més subtil". El dissemblant el vaig trobar a Amer. *Púntac* o *púntacs*, em van dir que en deien, però algú va precisar que era aquella U metàl·lica que duia una ganiveta entre les potes, com una A invertida. El nom li ve de la marca. Busquin a Google Imatges i veuran com era aquella maquineta més rudimentària. *